

Yritysten yhteiskuntavastuu ja taloustiede

Vesa Kanniainen

Kansantalouden tärkein pääoma on luottamuspääoma. Luottamus perustuu maineeseen, maine toimijoiden eettiseen koodiin markkinoilla. Luottamus mahdollistaa osapuolia hyödyttävän yhteistyön. Luottamustasapaino on kuitenkin alati ihmisluontaiselle opportunismille. Vanha sananlasku sanoo: ”Tilaisuus tekee varkaan”.¹

Vaikka tässä nostetaan esiin luottamusta horjuttaneita tapauksia, silti kapitalistisissa markkinatalouksissa luottamuksen määrä on uskomattoman suuri. Jokainen meistä osallistuu päivittäin liiketoimiin ilman petetyksi tulemisen riskiä. Yhteisöön ovat kehittyneet sekä

sosiaaliset normit² että lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö varjelemaan normitasapainoa yhteisön parhaaksi.³

¹ Luottamuksen puute saa aikaan ”vangin ongelman”. Toistettujen pelin teoria viestittää siitä, että luottamuksen ylläpitäminen edellyttää toimivien rangaistusstrategioiden olemassaoloa. Käsillä olevassa kirjassa tutkitaan sitä, missä määrin kuluttajat voivat ottaa rankaisijan roolin.

² *Varbaisia puheenvuoroja luottamuspääoman merkityksestä* on Hjerpe (2003). Käsillä olevan väitöskirjan johdantoeseen havainnollistaa teoreettisella mallilla luottamuspääoman vaikutusta kansantalouden arvonlisän kannalta ja esittää myös opportunismien kynnyksen. Normien merkityksestä peliteoreettisena sosiaalisen sopimuksen tasapainona, ks. Young (1998) ja Binmore (2005).

³ *Sitä tulosta, että oman edun tavoittelu voi johtaa yhteiseen hyvään*, Heikki Sarmaja (2009) on kutsunut ”kapitalismin paradoksiksi” ja huomauttaa Bernard Mandevillen (1773) tunnistaneen sen jo ennen Adam Smithiä. Sen mukaan kapitalismissa ”pahat” voivat saada aikaan yhteistä ”hyvää”. Itsekkyyteen ja voittomotiiviin perustuva kapitalistinen globalisaatio onkin nostanut miljoonia ihmisiä köyhyydestä tehokkaammin kuin hyväntabtoinen kehitysapu.

Kirjoitus perustuu Itä-Suomen yliopistossa 25.1.2019 tarkastettuun kauppatieteiden tohtorin tutkintoa varten laadittuun väitöskirjaan *Corporate Social Responsibility. How efficient are the markets in controlling corporate behavior?* Väitöskirja on omistettu kirjoittajan pitkäaikaiselle edesmenneelle ystävälle, Itä-Suomen yliopiston finanssioikeuden professorille Matti Myrskylle. Hän opasti väittelijää siinä, mikä elämässä on tärkeää: vanhat kotimaiset elokuvat, kotitekoinen espressokahvi, Josif Stalinin elämäkerta ja duettojen laulaminen. Väitöstilaisuudessa vastaväittäjänä toimi professori Jukka Mähönen ja kustoksena professori Matti Turtiainen. VTT Vesa Kanniainen (vesa.kanniainen@helsinki.fi) on kansantaloustieteen emeritusprofessori ja sotatieteiden tohtori.

Taloudessa voi kuitenkin tapahtua asioita, jotka herättävät kysymyksen rahan ja moraalien välisestä suhteesta. Kysymys voi olla esimerkiksi ympäristöä vahingoittavista toimista, kuluttajien terveyttä vahingoittavista tuotteista ja toisiaan myös ihmisoikeuksien puutteellisesta toteutumisesta. Yhtiöiden sidosryhmät ovat kärsineet taloudellisten skandaalien seurausvaikutuksista.

Käsillä oleva väitöskirja pureutuu yritysetiikkaan ja yritysten yhteiskuntavastuuseen. Se pyrkii vastaamaan kahteen kysymykseen. Ensimmäinen on laaja: *mikä on moraalien rooli taloudessa?* Toisella on suppeampi fokus: *voivatko hyvyyden markkinat toimia?*

Kirjan johdantoartikkeli luo katsauksen kapitalismin petteureihin lähihistoriassa (Kanninen 2019). USA:n säästöpankkitoimintaa ravistelleissa skandaaleissa 1980-luvulla rajoitetun vastuun etuoikeutta oli röyhkeästi hyödynnetty voittojen tavoittelussa (Akerlof ja Romer 1993). Pahimmat huijarit päätyivät vankilaan (Ferguson 2008). Epäterve tuotantoprosessi ja karjan piittaamattomat kuljetusoperaatiot johtivat Euroopassa kuluttajien turvallisuutta vaarantaneeseen hullun lehmän tautiin niin ikään 1980-luvulla. Jo aikaisemmin eräät suuret yhtiöt (Nestle, Shell) olivat jääneet kiinni kyseenalaisista yritystoiminnan periaatteistaan kehitysmaissa. Vuosina 2000–2001 USA:sta raportoitiin suuryhtiöiden kirjanpidoillisista huijauksista eri toimialoilla: energia-yhtiö Enron, tilinpitoyhtiö Arthur Andersen, lääkealan Merck, viihdealan AOL Time Warner, informaatioteknologian WorldCom ja monet muut.⁴ Osakemarkkinat syöksyivät. Luot-

⁴ Enron oli ilmoittanut arvoikseen ”kunnioitus”, ”rebellisyys”, ”valmius keskusteluun”, ”ensiluokkaisuus”, ks. Healy ja Palepu (2003).

tamus amerikkalaiseen markkinatalouteen oli saanut vakavan iskun.

Suomessa muistetaan, kuinka Tallink-yhtiö jäi vuonna 2005 kiinni jätevesiensä laskemisesta Suomenlahteen. Kun kuluttajat päättivät käynnistää boikotin Tallinkia vastaan, yhtiö hetimiten ilmoitti vievänsä jätteet vastedes säiliöihin Helsingissä. Kuluttajien toimilla voi siis olla merkitystä. Varsin vakavat seuraukset liittyivät USA:n investointipankkien riskistrategioihin niin sanotun subprime-kriisin muodossa. Luottamus oli kadonnut pankkien välisillä luottomarkkinoilla. Kriisi johti maailmantalouden kuilun partaalle vuonna 2008. Taloudellisten skandaalien epämieluisaan joukkoon liittyivät Kiinassa Sanly Groupiin kuuluneet yhtiöt. Ne olivat lisänneet maitoon haitallisia kemikaaleja: sadat tuhannet uhrin kärsivät. Vuonna 2017 Hollannissa paljastui myrkytettyjen kananmunien skandaali, jonka viranomaiset alun perin salasivat. Autoala on ollut tuore skandaalien toimiala. Se on laajan huijausepäilyn kohteena dieselautojen päästömitauksista. Volkswagen jäi kiinni ensimmäisenä ja muita tuli perässä. Autoala on kilpailullinen vanha toimiala, jossa kaikki keinot näytävät otetun käyttöön.⁵

1. Moraalinen rooli taloudessa

Parikymmentä vuotta sitten erään lehden toimittaja lähestyi minua syystä, että eräs yritys oli irtisanomassa työvoimaansa. ”Eikö tämä olekin

⁵ Vuoden 2018 merkittävin skandaali paljastui, kun ilmeni, että Cambridge Analytica oli hyödyntänyt miljoonien ihmisten Facebook-profiileja ilman heidän suostumustaan ja käyttänyt niitä poliittisiin tarkoituksiin. Sijoittajat rankkaisivat Facebook-yhtiötä osakekurssin laskulla.

epämoraalista?”), hänen kysymyksensä kuului. Vastasin jotain siihen suuntaan, että suhdanteet alalla ovat kääntyneet huonompaan suuntaan. Kuka tahansa neoklassisen koulutuksen saanut taloustieteilijä olisi tämän voinut sanoa. Vastaukseni jäi minua kuitenkin vaivaamaan. Ajatuksissani toistui kysymys: *mikä on moraalien rooli taloudessa?*

Tapaus johti päätökseen tuottaa teemasta luentokurssi. Annoin sille nimeksi ”Etiikka ja talous”. Kurssi syntyi tyhjästä, eikä sillä ollut esikuvia. Pian ilmeni, että eettisiin kysymyksiin ei voi vastata pitäytymällä uusklassisen taloustieteen perusolettamuksiin. Siksi kurssi laajeni taloustieteestä moniin muihin tieteenaloihin ja niiden tutkimustulosten hyötykäyttöön: evoluutiobiologia, psykologia, sosiologia, moraalifilosofia, juridiikka.⁶ Aloin kiihkeästi metsästä uutta maailmankuvaa taloudesta ja syvällisempää käsitystä ihmisestä.⁷

Keskeistä hankkeessa oli eettisen koodin rooli yritystoiminnassa. Onko yrityksiltä edellytettävä yhteiskuntavastuuta sen lisäksi, että niillä on yksityinen vastuu tehdä voittoa?⁸ Mil-

⁶ *Opiskelijoita tuli kurssille kaikkialta yliopistosta ja kurssi luennottiin 13 vuoden ajan. Lopulta noin 1000 opiskelijaa tuli sen suorittaneeksi.*

⁷ *Yksi tutkimusmatka suuntautui kysymykseen siitä, miksi kommunismi on mahdollista sosiaalisilla hyönteisillä (mehiläiset, muurahaiset, termitit), kun se on hyvinvoinnin kannalta väärä (ei-tehokas) ratkaisu ihmisen yhteisölle. Suuri oli järkytys, kun osoittautui, että mehiläisen kommunismi on yhtä raadollinen kuin ihmisellä: pesässä vallitsee työläisten diktatuuri (he jopa ovat kaikki naaraita), kuningatar on heidän orjansa ja hänellä on vain yksi tehtävä – niin kuin on myös pesän harjoilla kuhnuureilla, ks. Kanninen ym. (2013).*

⁸ *Puhutaan yritysten sosiaalisesta ja taloudellisesta vastuusta sekä ympäristövastuusta. Yritysten eettinen vahvuus voi*

ton Friedman (1970) oli rajannut yritysten vastuun *yksityiseen* vastuuseen tehdä voittoa. Porter ja Kramer (2011) olivat tuottaneet kilpailevan teorian niin sanotusta ”jaetusta arvosta”. Yritysten eettistä vahvuutta voi kuitenkin olla vaikea todentaa: se ei ilmene tuoteselosteesta. Jäätelön tuoteselostuksesta on vaikea päätellä, miten jäätelö on tuotettu. Teräksen alkuperästä on vaikea tietää, mistä kaivoksesta se on peräisin.

Osakeyhtiö on menestynein taloudellisen organisaation muoto. Miksi osakeyhtiöissä päättösoikeus on liikkeenjohdolla? Tulevatko muiden sidosryhmien intressit otetuksi huomioon? Miten yritysten yhteiskuntavastuun toteutusta voidaan valvoa? Voiko markkinoihin luottaa arvojen määräytymisessä? Voiko sosiaalisen pääoman tukeminen ja luottamus pääoman ylläpitäminen taloudellisen itsesääntelyn muotona jättää markkinoille vai tarvitaanko lainsäädäntöä? Miten yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus taataan? Voivatko kuluttajat ostoboikoteillaan ylipäättään vaikuttaa siihen, miten yritykset toimivat, kun vastakkain ovat raha ja vastuullisuus? Mitä on globaali oikeudenmukaisuus? Onko globalisaatio muuttanut eettisen koodin menestymismahdollisuuksia?

2. Tutkimusstrategia

Ensimmäinen valinta koski suhtautumista normatiiviseen etiikkaan. Moraalifilosofian osalta hankkeessa päädyttiin rajuun linjaratkaisuun: tieteellisesti kestävä moraalifilosofia alkoi vasta 1700-luvulla. Sen tuottivat David Hume ja Adam Smith, kaksi kaikkien aikojen suurim-

näkyä myös lisääntyneenä työviihtyvyytenä, mikä parantaa yritysten kilpailuasemaa.

pien ajattelijoiden joukkoon kuuluvaa skottia.⁹ Tuottaa tuskaa todeta, että suuresti arvostettu moraalifilosofi Immanuel Kant näyttäytyy taloustieteilijöiden näkökulmasta moraalisen analyysin pahimpana harhaanjohtajana.¹⁰ Humeen giljotiinina tunnettu periaate sanoo, että tosiasioista ei voi johtaa normatiivisia arvo-arvostelmia.¹¹ Tarvitaan analyysi siitä, millainen todellisuus on. Etiikka on tämän mukaan otettava pois kantilaisilta moraalifilosoifeilta.

Toiseksi, tarvittiin sen käsityksen syventämistä, millainen on ihminen. Tarvittiin ymmärrys siitä, miten ihmiselle on kehittynyt kyky empatian ja altruismin moraalitunteisiin sekä kyky yhteistyöhön ja eettisten periaatteiden hyväksymiseen.¹² Taloustiedettä ei eettisten tutkimuskysymysten vuoksi kuitenkaan tarvitse hylätä. Sen sisältöön, etenkin oletuksiin yksilöiden preferensseistä vain on ajet-

tava muutoksia.¹³ Normatiivinen analyysi tulee kuvaan vasta politiikkavaiheessa, ei maailmankuvauksessa.

Tarvittiin kolmanneksi kapitalismin analyysi: sopimusvapaus, omistuksen turva ja rajoitetun vastuun periaate. Tarvittiin analyysi siitä, miksi on järkevää, että päätösoikeudet strategisista kysymyksistä säilyvät liikkeenjohdolla.¹⁴ Tarvittiin juridista analyysia yritysten yhteiskuntavastuun vaatimuksesta vastavuoroisuuden hengessä. Tarvittiin analyysia normien ja juridiikan vuorovaikutuksesta. Kun yhteiskuntavastuu edustaa *yksityisesti tuotettua julkishyödykettä*, tarvittiin taloustieteellinen analyysi siitä, onko yhteiskuntavastuu hyvinvointia lisäävä ja millä ehdoilla.

3. Käyttäytymistaloustieteen alueelle

Väitöskirjan formaaleissa artikkeleissa oli mallinnettava analyysin perusvälineet, teknologia ja preferenssit. Oli mallinnettava yritysten eettisen koodin vaihtoehdot: eettisesti vahva ja eettisesti kestävä teknologia.

⁹ *Olen kiitollinen sosiologi Heikki Sarmajalle, joka minut johdatti tämän ajattelun äärelle.*

¹⁰ *Tämän rajun näkemyksen kirjoittaja on oppinut modernin sosiaalisiin sopimuksiin ja normien peliteoriaan perustuvan moraalifilosofian keittäjäältä Ken Binmorelta (2004; 2005).*

¹¹ *Hume (1738). Humeen giljotiinin tulkinnasta voi käydä semanttista väittelyä. Tässä on käytetty ilmaisua, joka perustuu ajatukseen, että on olemassa kiistämättömiä tosiasioita ja on olemassa arvoja, joiden suhteen mielipiteet voivat olla toisistaan poikkeavat. Humeen sääntö kuuluu: "there is no ought from is".*

¹² *Tämä kyky kehittyi ihmiselle hänen pitkän metsästäjä-keräilijähistoriansa aikana. Tarvittiin siksi kuvitteellinen teoria "kivikauden taloustieteestä" (Kanninen 2016a).*

¹³ *Sosiologian taloustieteessä on kysytty, minkälaiset arvot vanhempien kannattaa opettaa lapsilleen. Akerlof (1983) osoitti, että rebellisuuden ja luokkalojalisuuden opettaminen maksimoivat lasten hyvinvoinnin, vaikka ne joissain tapauksissa johtavat lyhyen tähtäimen etujen sivuuttamiseen. Frank (1987) puolestaan osoitti, että kyky opportunistin välttämiseen voi ratkaista sitoutumisongelman, vahvistaa luottamusta ja olla sitä kautta ihmiselle hyödyllinen ominaisuus.*

¹⁴ *Brasilialainen Semco -yritys on menestyksellisesti delegoinut monet yrityksen päätökset työntekijöille. Se ei liene saanut seuraajia.*

Kuluttajien preferenssien osalta oli irtaannuttava neoklassisista preferenssiolettamuksista. Ihmiskuvan oli paremmin vastattava sitä, mitä muiden tieteenalojen tutkimus ihmisestä kertoo. Päädyttiin tutkimaan kolmenlaisia moraalisia preferenssejä: (i) eettiset valinnat itsekunnioituksen pohjalta (Kannianen ja Pietarila 2006), (ii) kuluttajien eettinen heterogeenisyys sen suhteen, ovatko he ”moralisteja” vai ”opportunisteja” (Glazer ym. 2010), (iii) ihmisten halu tehdä merkityksellisiä asioita elämässään kuulumalla ryhmään, jolla on missio protestoida kapitalismin petteureita vastaan (Kannianen 2018). Haluttiin myös kysyä, ovatko suuryritykset nykyisin vastuullisempia, kun kiinnijäämisriski kestävämmästä eettisestä koodista on globalisaation myötä kasvanut (Kannianen 2018). Haluttiin myös selvittää, miten kapitalismi ja globalisaatio ovat vaikuttaneet maailman köyhyyteen (Kannianen 2016a). Viimeinen artikkeli (Kannianen 2016b) kommentoi nobelisti Edmund Phelps'n provokatiivista kirjoitusta.¹⁵

4. Johtopäätöksiä ja tutkimustuloksia

Viidentoista vuoden tutkimusmatka etiikan ja talouden mantereelle tuotti ihmiskäsityksen, joka on vahvasti evoluutiobiologinen – kieltämättä silti geneettisen ja kulttuurievoluution yhteisvaikutusta. Sen mukaan ”*Taloutta ei voi ymmärtää ymmärtämättä ihmistä. Ihmistä ei voi ymmärtää ymmärtämättä hänen evolutiivista taustaansa. Abneus on evoluution tuote, eikä*

¹⁵ Artikkelin on kirjoitettu ko. lehden toimituksen pyytämänä.

ole näköpiirissä, että se ihmisestä poistuisi”.¹⁶ Tärkeimmät tulokset ovat tiivistettävissä seuraavasti:

- Sosiaaliset normit syntyvät yhteiskunnassa endogeenisesti eettisinä periaatteina ja toimivat primaarisina kurimekanismeina liiketoiminnan etiikalle ja laajemminkin. Oikeuslaitos edustaa komplementaarista eettisen käyttäytymisen kontrollimekanismia opastaen taloutta kohden vahvaa eettistä tasapainoa.
- Moraalitunteet ovat mitattavissa: altruismi ja empatiakyky ovat *kemioita*: ne ovat osa ihmisen (pienemmässä määrin myös joidenkin eläinten) hormonaalista rakennetta.¹⁷ Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden evoluutio koskee vähemmässä määrin taistelua hyvien ja pahojen ihmisten välillä mutta suuremmassa määrin hyvän ja pahan välillä taistelua *kunkin ihmisen sisällä*. Pahuuden tunnistamme, koska pystymme hyvään. Jo tieteenalamme isä, Adan Smith (1759) oli löytänyt ihmisen sisältä ”puolueettoman tarkkailijan”.¹⁸ Useimmat meistä on varustettu altruismin ja empatian tunteilla; silti opportunistismin kiusaus on alati läsnä.

¹⁶ Matt Ridley'n kirja (1996) yhteistyöstä ja opportunistisista ihmisellä (ja eläimillä) avasi tältä osin kirjoittajan silmät. Kirjoittaja teki yhdessä sosiologian professorin Anssi Peräkylän kanssa aloitteen siitä, että evoluutiobiologian kurssi sisältyisi jokaiseen valtiotieteellisen tiedekunnan opetusohjelmaan perusopintovaiheessa. Aloite ei menestynyt.

¹⁷ Tiedetään, että kyse on oksitosiini-hormonista, ks. Marsh ym. (2015).

¹⁸ Olen käyttänyt siitä nimitystä ”omatunto”. Tämän tulkinnan opin erään konferenssin yhteydessä Reino Hjerppeltä.

- Yritykset tuottavat talouden arvonlisästä suurimman osan ja luovat yksityiset työpaikat. Niiden osakkeenomistajat kantavat suurimman taloudellisen riskin. Jokaisen yrityksen elinkaari on äärellinen. Yrityksen menestyessä omistajat ja sijoittajat eivät ole ainoita hyötyjiä. Yrityksen työntekijät hyötyvät työpaikan ja palkan muodossa. Julkinen sektori hyötyy verotuloista, jotka kerätään yrityksen työvoiman palkoista, yrityksen voitosta, omistajien saamasta tuotosta ja yrityksen tuottamien hyödykkeiden verotuksesta. Tästä näkökulmasta yritys on paljolti kattanut sekä yksityistä vastuutaan että yhteiskuntavastuutaan.
- Yrityksen tuottama arvonlisä ja luotujen työpaikkojen määrä ovat kuitenkin yrityksen yhteiskuntavastuun mittareina epätäydellisiä. Niiden lisäksi on syytä kiinnittää huomiota negatiivisiin ulkoisvaikutuksiin, jos yritys jää kiinni epäeettisestä toiminnasta.
- Yritys, joka ei tuota voittoa, on pian entinen. Voiton tuottaminen ei silti ole ristiriidassa laajemman sosiaalisen vastuun ottamisen kanssa. Tehokkain tapa rajoittaa voittoja on kilpailun lisääminen.
- Yritysten osallistuminen veronmaksuun osana pääoman verottamista tarvitaan korvauksena siitä, että valtio on investoinut julkishyödykkeisiin, kuten oikeuslaitokseen. Yrityksillä on siksi etuoikeuksia: ne voivat tarvittaessa tukeutua yhteiskunnan lainsäädäntöön, jotta sopimuksista pidetään kiinni. Tältä osin yrityksillä on kiittolisuudenvelkaa yhteiskunnalle.
- Voitonjakojärjestelmillä sekä työntekijöiden osaomistuksella ja päätöksentekoon osallistumisella on positiivinen vaikutus tuottavuuteen. Sen sijaan on viisasta jättää päätösoikeus yrityksen *strategiasta ja suurista linjoista* niille, jotka yritykseen ovat sijoittaneet omia varojaan (ts. osakkeenomistajille).¹⁹
- Opportunistisilla strategioilla on taipumus säilyä, jos markkinat eivät riittävästi rankaise epäeettistä käytöstä. Vaikka markkinoilla on kyky hinnoitella ja kuluttajat pystyvät organisoimaan ostoboikotteja, markkinamekanismi huolehtii puutteellisesti eettisistä valinnoista.
- Eettinen kuluttaminen tuottaa eettisiä yrityksiä.²⁰ Yhteiskuntavastuu voi toimia yrityksen kilpailuetuna. Kuluttajien moraalisten preferenssien johdosta yritysten keskinäinen kilpailu asiakkaista johtaa yritysten eettisen koodin vahvistumiseen.²¹ Tulos perustuu vangin ongelmaan. Yritykset eivät tällöin sorru opportunismiin, vaikka kil-

¹⁹ Nobelisti Jean Tirole (2001) on selittänyt tämän ajatuksen logiikan: päätösoikeuden delegoiminen niille, jotka kantavat suurimman riskin (= yrityksen omistajat) mahdollistaa yrityksille tarvitsemansa pääoman saamisen luotto-markkinoilta. Residuaalioikeuksien haltijoina omistajilla on nimittäin suurin kannustin pitää huoli siitä, että viivan alle jää positiivinen tulos. Vaatimus demokraattisesta päätösoikeudesta yrityksen sisällä on ristiriidassa tämän näkemyksen kanssa.

²⁰ Ympäristöstään huolissaan olevan ihmiskunnan tulisi luoda "tulevaisuuden markkinat" – lainatakseni erään opiskelijani ilmaisuja ympäristövastuulliselle yritystoiminnalle.

²¹ Tämä tulos on vastakkainen Friedmanin (1970) ja sittemmin Shleiferin (2004) esittämille näkemyksille.

pailu rasittaa niiden voittoja. Kustannusten suuruus voi silti olla esteenä: hyvän tekeminen maksaa – sen maksavat viime kädessä kuluttajat.

- Kuluttajien ryhmäidentiteetti voi tuottaa mekanismin, joka kuluttajaboikottien muodossa rankaisee opportunistista yritystä ajaen sen jopa pois markkinoilta. Odotukset tällaisesta rankaisusta voivat toimia kurimekanismina *ex ante*.
- Maailma on kuitenkin muuttunut. Tiedonvälitys (ml. internet) on tehokasta ja kiinni jäänyt yritys pilaa maineensa. Jos suuret monikansalliset yhtiöt tämän riskin tiedostavat, niillä on aikaisempaa vahvempi kannustin välttää epäeettistä strategiaa.
- Yritysten *yhteiskuntavastuu edustaa yksityisesti tuotettua julkishyödykettä*. Klassinen dikotomia yhteiskunnan ja yritysten välisestä työnjaosta on perustunut ajatukseen, että yritysten roolina on tuottaa arvonlisää ja varallisuutta ja julkisvallan tehtävänä on keskittyä muihin sosiaalisiin päämääriin. Rajalinjat ovat silti hämärtyneet. Omistajensa lisäksi yrityksen muiden sidosryhmien näkökulma vaatii huomiota yhteiskuntavastuun hyvinvointiteoreettisessa arvioissa.
- Yrityksille kustannuksia aiheuttava yhteiskuntavastuun vaatimus edustaisi Pareto-*tehokasta tasapainoa*, mutta vain jos kuluttajat ovat valmiit palkitsemaan vahvan eettisen koodin yritystoiminnalle maksamalla korkeampaa markkinahintaa. Yhteishyödykkeen tragedia voi silti aikaansaada kannusteen kuluttajille vapaamatkustaa, jolloin tasapaino ei ole tehokas. *Tehokkaan tasapainon esteenä ei tällöin ole yritysten voittomotiivi vaan kuluttajien epätäydellinen sitoutuminen yhteiskuntavastuun tukemiseen*.
- Jos yhteiskuntavastuun toteutuminen tapahtuu ratkaisuna vangin ongelmaan tai vääristyneeseen kuluttajien signaaliin, siihen liittyy tulonjakovaikutuksia. Silti yhteiskuntavastuun toteutumisen voi nähdä hyvinvointia vahvistavana, vaikkakaan *first-best* tasapaino ei ole saavutettavissa. Kuluttajien ryhmäpreferenssit vahvistavat heidän sitoutumistaan yritysten eettisen koodin valvontaan. Teknologian kehittyminen ja informaation nopea välittyminen globaalitaloudessa vahvistaa uudella tavalla tätä vaikutusta.
- Kapitalistinen markkinatalous ja toinen globalisaatioaalto ovat luoneet vaurautta ennen näkemättömällä tavalla. Teollistuneissa maissa reaalin elintaso on 100 vuodessa 10-kertaistunut. 40 vuodessa globalisaatio on puolittanut maailman absoluuttisen prosentuaalisen köyhyyden (tätä käsittelee Kannianen (2016)). Tulojen globaali uudelleenjako on globaalin etiikan näkökulmasta tervetullut. Monilla toimialoilla menettäjänä on kuitenkin ollut teollistuneiden maiden työvoima, kun taas pääoma on hyötynyt.

Syrjähyppyni etiikan ja talouden vuorovai-
kutukseen on opettanut minulle enemmän
kuin puhdas uusklassinen taloustiede. Opiske-
lijoiden kiinnostus näkyi heidän valitsemiensa
esseiden valinnassa.²² Olen kuullut sanottavan,
että etiikalla ei ole mitään tekemistä talouden
kanssa – tai taloudella etiikan kanssa. Uskon,
että tämä on väärinkäsitys sekä etiikasta että
taloudesta. Kun tietämättömyyden verho on
tullut raotetuksi, sen valossa on kuitenkin esi-
tettävissä fataali johtopäätös: *ihminen saa sel-
laisen maailman kuin hän ansaitsee*. □

²² Teemat olivat opiskelijoiden valittavissa. Näiden käsittely edellytti kursilla esillä olleita metodisia lähtökobtia. Esseet käsittelevät mm. seuraavia aiheita: markkinatalous, kapitalismi, sijoittamisen etiikka, omistaminen, optiot, veroparatiisit, köyhyys, kansainvälisen kaupan etiikka, kehitysmaat, reilu kauppa, lapsityö, eettinen kulutuskäyttäytyminen, ympäristö, kestävä kehitys, pankit, talouskriisit, luottoluokitajat, halpatyövoima, tuloerot, progressiivisen verotuksen oikeus, perinnöt, ydinvoima, mainonta, matkailun kestävyys, ay-liike, kirkon sijoitukset, yritysten yhteiskuntavastuu, sosiaalinen sopimus, sosiaaliset normit, lääkeala, tupakka- ja alkoholi, altruismi, itsekkyyden onnellisuus, vanhuus, naisten asema, oikeudet, raha ja onnellisuus, yhteisomistus, hyvinvointivaltio, Stockmannin hullut päivät, Aku Ankan talous, uhkapelit, vapaa tahto, pokeri, media, kuninkaallisten hädän hinta, varastamisen etiikka, timanttikaupan etiikka, seksityö, abneus, koldunvuokraus, ja sokerina pohjalla: paskan puhumisen talousteoriat.

Kirjallisuus

- Akerlof, G. (1983), “Loyalty filters”, *American Economic Review* 73: 54–63.
- Akerlof, G. ja Romer, P.M. (1993), Looting: The Economic Underworld of Bankruptcy for Profit, *Brookings Papers for Economic Activity* 24: 1–74.
- Binmore, K. (2004), “Reciprocity and the social contract”, *Politics, Philosophy and Economics* 3: 5–35.
- Binmore, K. (2005), *Natural Justice*, Oxford University Press.
- Ferguson, N. (2008), *The Ascent of Money: A Financial History of the World*, Penguin Group.
- Frank, R. (1987), “If Homo Economicus Could Choose His Own Utility Function Would He Want One with a Conscience?”, *American Economic Review* 77: 593–604.
- Friedman, M. (1970), “The social responsibility of business is to increase its profits”, *The New York Times Magazine*, 13 September.
- Glazer, A., Kannianen, V. ja Poutvaara, P. (2010), “Firm’s Ethics, Consumer Boycotts, and Signaling”, *European Journal of Political Economy* 26: 340–350.
- Healy, P.M. ja Palepu, K.G. (2003). “The Fall of Enron”, *Journal of Economic Perspectives* 17: 3–26.
- Hjerpe, R. (2003), “Luottamus yhteiskunnan moraalin ilmentymänä ja sen vaikutus talouden menestykseen”, teoksessa Kannianen, V. ja Sintonen, M., *Etiikka ja talous*, WSOY.
- Hume, D. (1738 [1896]), *A Treatise of Human Nature*, Clarendon Press, <https://oll.libertyfund.org/titles/342> (haettu 20.2.2019).
- Kannianen, V. ja Pietarila, E. (2006), “Corporate Social Responsibility: Can Markets Control?”, *Homo Oeconomicus* 23: 2006, 153–179.
- Kannianen, V., Lehtonen, T. ja Mellin, I. (2013), “Honeybee Economics. Implications for Ecology Policy”, CESifo Working Paper No. 4204.

- Kanninen, V. (2016a), “Ethics and Global Economics”, teoksessa Auvinen-Pöntinen, M-A. ja Adelin Jørgensen, J. (toim.), *Mission and Money. Christian Mission in the Context of Global Inequalities*, BRILL: 21–39.
- Kanninen, V. (2016b), “What is Wrong with the West’s Economies? Comment to Professor Edmund Phelps”, *Homo Oeconomicus* 33: 333–339.
- Kanninen, V. (2018), “Cascade Effects in Consumer Boycotts under Social Group Identity”, a paper presented at the 6th International Conference on Social Responsibility and Sustainable Business, HTW, Berlin, September 28–29, 2017.
- Kanninen, V. (2019), *Essays on Corporate Social Responsibility: How efficient are the markets in controlling corporate behavior?*, VK World.
- Mandeville, B. (1723 [1988]), *The Fable of the Bees. Private vices, public benefits Vol. 1*, Liberty Fund, <https://oll.libertyfund.org/titles/846> (haettu 20.2.2019).
- Marsh, N., Scheele, D., Gerhard, H., Strang, S., Enax, L., Weber, B., Maier, W. ja Hurlemann, R. (2015), “The Neuropeptide Oxytocin Induces a Social Altruism Bias”, *The Journal of Neuroscience* 35: 15696–15701.
- Porter, M., and Kramer, M.R. (2011), “Creating Shared Value”, *Harvard Business Review*, January-February.
- Ridley, M., (1996), *The Origins of Virtue*, Penguin Books Ltd.
- Sarmaja, H. (2009), *Kuka keksi luonnonvalinnan?*, Terra Cognita.
- Shleifer, A. (2004), “Does Competition Destroy Ethical Behavior?”, *American Economic Review* 94: 414–418.
- Smith, A. (1759), *The Theory of Moral Sentiments and on the Origin of Languages*, A. Strahan; and T. Cadell in the Strand; and T. Creech and J. Bell & Co. at Edinburgh, <http://ota.ox.ac.uk/text/3189.html> (haettu 20.2.2019).
- Tirole, J. (2001), “Corporate Governance”, *Econometrica* 69: 1–35.
- Young, H. (1998), “Social Norms and Economic Welfare”, *European Economic Review* 42: 821–830.